

Sveriges psykologiska försvar – då, nu och för framtiden

*Inträdesanförande i KKrVA avd V 22 oktober
2024 av Magnus Hjort*

Résumé

In this essay I have highlighted a number of areas that are of concern and give us reason to remain vigilant and prepared to act quickly, collectively and clearly - and always with consideration of the core values of democracy, which it is our joint task to protect. However, there are also positive things that are worth pointing out. Swedish democracy stands up strongly in international comparisons. We have begun the rebuilding of our total defense and we as a nation are very united behind the idea that imperialist powers do not have the right to create spheres of interest and attack neighboring countries in violation of international law. We also stand united behind the effort to give Ukraine the support it needs. By joining NATO, we stand stronger together with others in a defense alliance, whose effect is deterrent and thus peacekeeping. The international cooperation to create democratic resilience and to counteract information threats is continuously strengthened. Within the EU, the term FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference) has been established which provides a good framework and starting point for continued work. In recent years we have seen a markedly increased public awareness of how information can be used as a weapon even in peacetime. Of course, we are by no means finished. This is work that we need to continue - together and continuously - to create resilience and the ability to protect our open democratic society, the free formation of opinions and Sweden's freedom and independence.

DET HAR NU gått nästan tre år sedan Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) inrättades och det kan finnas skäl att summera en del erfarenheter men också sätta in dessa i en historisk och säkerhetspolitisk kontext, samtidigt som vi blickar framåt mot det som ligger framför oss.

Jag var med då, när det ”blåstes tapto”, som det kallades, för det psykologiska försvaret, eller gravöl, som Olle Wästberg kallade det i sitt tal

då Styrelsen för psykologiskt försvar lades ned 2008.¹ Myndigheten hade då kanske gått några år på övertid då de flesta skarpa uppdragen togs bort eller fördes över till Krisberedskapsmyndigheten redan 2002.² Då, 2008, fanns det få tecken på att Sverige om inte alltför många år återigen skulle besluta om att inrätta en myndighet för psykologiskt försvar.

I den utredning som föregick inrättandet av MSB 2008, vars betänkande hette *Alltid redo! En ny myndighet mot olyckor och kriser*, pratades det över huvud taget inte om psykologiskt försvar som en verksamhet eller kriget som en dimensionerande faktor.³ I dag är läget ett annat.

Men, vi kanske ska backa bandet något. Varför använder vi egentligen begreppet psykologiskt försvar i Sverige? Våra grannländer Danmark och Norge inspirerades av Sverige runt 1950, men valde att inte använda begreppet *psykologiskt försvar*.⁴ Även Västtyskland fann inspiration i den svenska modellen och där användes begreppet *Psychologische Verteidigung*, vilket dock så småningom övergavs för det mer neutrala *Operative Information*.⁵

En sökning i Kungliga bibliotekets databas över dagspress visar att begreppet psykologiskt försvar förekom sporadiskt i svensk dagspress under 1920- och 1930-talen, men inte i en säkerhetspolitisk kontext. I stället åsyftade begreppet en mer allmän form av försvarsmekanisk som en individ kunde utveckla i pressade situationer.⁶

Det kan här finnas en viss begreppslik koppling till de tankar som Sigmund Freud lanserade i slutet av 1800-talet om omedvetna försvarsmekanismer som den som är utsatt för stress eller annan liknande påfrestning utvecklar för att skydda sig. Freuds tankar vidareutvecklades av hans dotter Anna och det finns fortfarande en forskningsinriktning inom psykologifältet, framför allt kanske i Östeuropa, som pratar om psykologiskt försvar på det här sättet.⁷

Från 1941 och framåt växer dock en ny användning av begreppet psykologiskt försvar fram, som är mer i linje med hur begreppet använts i Sverige sedan dess. Det var litteraturvetaren Örjan Lindberger som turnerade runt i Sverige med budskapet att psykologiskt försvar var lika viktigt för ett lands försvar som ett flygvapen.⁸

Den första myndigheten för psykologiskt försvar, Beredskapsnämnden, inrättades i en tid av starka internationella spänningar som så småningom skulle ges beteckningen *det kalla kriget*. Den 17 november 1948 tog överbefälhavaren Helge Jung initiativet och tillställde regeringen en skrivelse om att regeringen borde vidta åtgärder för att säkerställa informationsberedskapen i händelse av krig.⁹

Det var inte bara rörande det psykologiska försvaret som det togs initiativ till vid den här tiden. Sommaren 1948 kontaktade överståthållaren i Stockholm, Torsten Nothin, statsminister Tage Erlander i syfte att säkerställa att Sverige hade förberett strukturer för motstånd i händelse av ockupation, d v s det som på engelska har kallats ”stay behind”. Erlander kom också året efter, i maj 1949, att fatta beslut om att inrätta en sådan organisation. Det var dock inte fråga om ett regelrätt konseljbeslut med kungen och regeringen närvarande, utan något helt annat. Det Erlander gjorde var att på statsministerns brevpapper skriva ett likalydande handskrivet brev med ett uppdrag till ett antal personer på ledande poster i stat, civilsamhälle och näringsliv. Den förvaltningsrättsliga giltigheten i uppdraget från Erlander kan naturligtvis ifrågasättas, men verksamheten kom att bedrivas i den här formen ett drygt halvt decennium innan den inleddes i statsförvaltningen.¹⁰

Parallellt med detta byggdes det psykologiska försvaret upp. År 1951 tillsattes den utredning som kommit att gå till historien under namnet den Mossbergiska utredningen, efter dess ordförande. Jag skulle dock vilja kalla den *den Husénska utredningen*, efter den person jag menar var den drivande kraften bakom tankarna i betänkandet, nämligen pedagogikforskaren och tidigare militärpsykologen Torsten Husén.

Husén hade flera gånger i skrift tidigare belyst de frågor det nu handlade om. I juli 1942 kom hans bok, *Psykologisk krigsföring*, där han skriver om vikten av ett propagandaförsvaret och en mental försvarsberedskap.¹¹ 1949 medverkade han i antologin *För Nordens frihet*, i ett kapitel med titeln ”Det psykologiska försvaret”.¹² Tankarna i det kapitlet är i många stycken en förlaga till det betänkande som den statliga utredningen (där Husén medverkade som expert) kom att lämna 1953.

Den ”Husénska utredningen”, som jag nu väljer att kalla den, presenterade sitt betänkande år 1953 med titeln *Det psykologiska försvaret*. Här återkom alltså många av de resonemang och tankar som Husén formulerat redan under 1940-talet.¹³

Betänkandet är än i dag mycket läsvärt och man kan känna igen sig i många av de tankegångar och beskrivningar av propaganda och påverkansmetoder som redovisas.¹⁴ Det är kanske inte så konstigt, givet de likheter som tyvärr finns i den internationella säkerhetspolitiken runt 1950 och i dag.

Redan 1946 hade Churchill myntat begreppet järnridån. Successivt hade Sovjetunionen stärkt sitt grepp över stora delar av östra och centrala Europa liksom över de baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen som helt inkorporerades i Sovjetunionen.¹⁵ Dåtidens stora ”wake up call”

för den militära och politiska ledningen i Sverige, var den s k Pragkuppen i februari 1948, då Tjeckoslovakiens kommunistiska parti tog makten i landet, och som fick sin dramatiska final några veckor senare då den enda icke-kommunistiska ledamoten av regeringen, utrikesminister Jan Masaryk, hittades död på utrikesministeriets gård. På okänt sätt hade han tydligen fallit eller kastats ut från sitt eget badrumsfönster.¹⁶

I dag ser vi hur Ryssland agerar för att med alla medel stärka sitt globala inflytande och samtidigt garantera ett nära nog evigt makttinnehav för makteliten i Kreml, ytterst president Putin själv. Anfallskriget mot Ukraina, som började som ett hybridkrig med dolda medel 2014 är bara den, för närvarande, mest tydliga indikationen på de ryska ambitionerna. Det är också tydligt att informationsvapnet används integrerat med andra metoder som cyberattacker och konventionell krigföring vilket även har fått genomslag i den militära doktrinutveckling som ägt rum i Ryssland under 2000-talet.¹⁷

Det är inte så att informationsvapnet inte användes tidigare. Tvärtom så har detta varit närmast en paradgren under mycket lång tid i Ryssland. Text kan nämnas desinformationsskriften ”Sions vises protokoll”, som, utifrån äldre förlagor, skrevs om med antisemitiska syften i Ryssland runt år 1900. Redan i början av 1920-talet blev den systematiska produktionen av falsk och vilseledande information något som den unga sovjetstaten och sedermera även Komintern ägnade stora resurser på att utveckla och förfinas.¹⁸

Givet det säkerhetspolitiska läget runt 1950 och utvecklingen under framför allt de senaste 10 åren är det inte konstigt att vi, vid båda tillfällena, i allt högre utsträckning kommit att utreda, planera och arbeta för att stärka det psykologiska försvaret, dvs vår motståndskraft mot propaganda, falsk och vilseledande information och andra försök att använda information som ett vapen för att påverka och bryta ner vår motståndskraft.

Det finns dock även stora skillnader mellan hur Sverige tänkte i början och mitten av 1950-talet och hur vi tänker, planerar och agerar i dag. Under det kalla kriget var myndigheterna för psykologiskt försvar helt inriktade på att verka i krig. Den fredstida verksamheten var reducerad till planering, övning och utbildning för att hantera en krigssituation, men det finansierades även forskning av betydelse för det psykologiska försvaret.¹⁹

I dag har vi en omfattande fredstida verksamhet framför allt därför att informationspåverkan så tydligt bedrivs även i fredstid och med stor användning av internet, smarta telefoner och sociala medier.

Framtidens utmaningar

Ryssland

Flera statsaktörer bedriver informationspåverkan mot Sverige, bl a Kina, men Ryssland är som Försvarsberedningen skriver ett ”långsiktigt dimensionerande hot mot europeisk säkerhet”.²⁰ Det gör det rimligt att här fokusera på just Ryssland. Den ryska utvecklingen av informationskrigföring, eller informationspåverkan, vilket begrepp man nu vill använda, bör ses i ljuset av Kremles tolkning av erfarenheterna från de två Tjetjenienkrigen men kanske framför allt erfarenheterna från Georgienkriget 2008. År 2013 uttalade Margarita Simonyan, som är en helt central person i den ryska propagandaapparaten, att Ryssland förlorat informationskriget i anslutning till Georgienkriget. Detta skulle inte ske en gång till. Nästa informationskrig ska Ryssland vinna, menade Simonyan.²¹

Allt sedan senare delen av 1990-talet har också en gradvis och så småningom accelererande trend i Ryssland varit att tydligt inskränka press- och yttrandefrihet och tillgång till internet fram till den ytterst allvarliga situation som i dag råder vad gäller informationsförsörjning och möjligheten att fritt uttrycka sina åsikter i landet.²²

Det finns inget som tyder på en snar förändring i Rysslands syn på omvärlden och sin egen roll och sin egen framtid. Det betyder att Ryssland för överskådlig tid måste betraktas som ett hot mot Sveriges och Europas säkerhet. Samtidigt är inte historien och våra samhällens utveckling något som är predestinerat. Förändringar kan inträffa och Europas historia visar att länder med sekellånga konflikter mellan sig kan växla om till samarbete, alternativt fredlig konkurrens. Imperialism kan överges som strategi för det egna landets utveckling, vilket vi har flera exempel på i Europa. Hur Ryssland kommer att utvecklas under de kommande 50 åren är dock mycket svårt att sja om.

Det ryska kriget mot Ukraina

Det ryska krig som 2014 inleddes som ett hybridkrig avsett att gå under tröskeln för vad som uppfattas som krig och som fick sin fortsättning genom den fullskaliga invasionen i februari 2022 har förändrat Sveriges säkerhetspolitik i grunden. Det var efter annekteringen av Krim och kriget i Östra Ukraina som Sverige 2015 beslutade att återuppta planeringen för totalförsvaret och det var också nu vi återigen började tala om behovet av ett psykologiskt försvar.²³

Invasionen den 24 februari 2022 kom inte som någon överraskning. Vi hade alla sett hur Ryssland under 2021 successivt byggt upp stark militär närvaro nära Ukrainas gräns och i december 2021 hade Ryssland riktat ultimativa krav till Nato och till länderna i OSSE, krav som naturligtvis var omöjliga att möta.

Hur kriget har utvecklats behöver jag inte gå in på här. Det som kan vara värt att nämna är att kriget, Ukrainas starka motstånd och det faktum att Väst har gett Ukraina ett starkt stöd, moraliskt, humanitärt, civilt och militärt, har medfört att den ryska påverkansapparaten getts en tydlig inriktning. Nämligen att genom olika påverkansaktiviteter försöka reducera och helst eliminera framför allt Europas och USA:s stöd till Ukraina. Så här långt har det inte lyckats även om man skulle kunna anta att den kraftiga förseningen av det amerikanska beslutet om stöd, som fattades i slutet av april 2024, kan ha orsakats av den intensiva påverkanskampanj som bedrivits mot amerikansk allmänhet och beslutsfattare med syfte att smutskasta Ukraina och ge intrycket av att stödet går till bl a paret Zelenskys lyxkonsumtion. Det är åtminstone belagt att vissa amerikanska politiker spred just detta narrativ som skapats av den ryska propagandaapparaten.²⁴

Ryssland lade också stora resurser på att försöka påverka valen till EU-parlamentet i juni 2024, och vi kunde tydligt se att de ryska ansträngningarna att på olika sätt påverka hur Europa röstar accelererade under halvåret innan valet.²⁵ Det huvudsakliga syftet kan med stor säkerhet sägas vara att negativt påverka Europas vilja att stödja Ukrainas försvarsansträngningar, men även att mer allmänt påverka Europas hållning till Ryssland och försvaga eller helt avskaffa sanktionerna mot Ryssland. Den bedömning MPF gjorde inför valet, att Sverige inte var en prioriterad måltavla för valpåverkan från främmande makt, kan bekräftas utifrån det vi vet i dag och den samlade bedömningen inom EU är att Ryssland inte lyckades påverka valresultatet. Men det kan vara värt att påminna sig om att det är mycket svårt att göra en säker bedömning av effekterna av den långsiktiga, dagliga informationspåverkan som bedrivs mot våra demokratier, i syfte att gradvis förflytta opinionen i den riktning som Ryssland önskar. Vad i de valresultat i Europa som vi kan se berodde på rysk påverkan på debatt och opinionsbildning och vad är en följd av legitim åsiktsbildning i respektive land? Successivt kanske fler analyser kan göras, vilket förhoppningsvis kommer att ge en bättre grund för att bedöma effekterna av rysk valpåverkan.

Med EU-valet avslutat riktar Ryssland naturligtvis ansträngningarna mot det som kan antas vara det stora målet för informationspåverkan

2024, presidentvalet i USA. Men även presidentvalet och folkomröstningen om EU-anslutning i Republiken Moldavien får anses vara hög-prioriterade mål för Rysslands påverkansapparat.²⁶

Kina och Iran

Ryssland är i dag och för överskådlig framtid, av geostrategiska skäl, den dimensionerande hotaktören för såväl vårt psykologiska försvar som vårt totalförsvar i sin helhet. Dock behöver vi beakta att även andra auktoritära stater, som Kina och Iran, bedriver informationspåverkan och andra hybridhotsaktiviteter riktat mot Sverige och svenska intressen.²⁷ I september 2024 blev det känt att Iran i augusti 2023 genom dataintrång tog kontroll över en sms-tjänst och därigenom kunde skicka omkring 15 000 sms till mottagare i Sverige med uppmaningar att hämnas på dem som bränt eller på annat sätt ”förolämpat” Koranen.²⁸ Och Säkerhetspolisen gjorde våren 2024 bedömningen att Iran använder svenska kriminella nätverk för att utföra våldshandlingar mot andra stater.²⁹ Utvecklingen är oroväckande och kommer att behöva följas noga av svenska myndigheter.

LVU-kampanjen

Parallellt med att Rysslands fullskaliga invasion inleddes i början av 2022 seglade en annan kampanj upp som skapade, eller bidrog till, polarisering, oro och problem för svenska myndigheter att utföra sina uppdrag. Den så kallade LVU-kampanjen bygger på narrativet att svenska socialtjänster systematiskt och utan rättslig grund omhändertar muslimska barn och ger dem till kristna hem, ofta till homosexuella par som utnyttjar dem sexuellt.³⁰ Narrativet är inte nytt, utan har spridits med precis detta innehåll sedan åtminstone 2010.³¹ Liknande berättelser spreds också i tyska medier på 1980-talet, dock utan kopplingen till muslimska familjer.³² Men även om narrativet är gammalt, var det först nu det blev viralt och fick en omfattande spridning i Mellanöstern där det också drevs av vissa aktörer som av allt att döma såg detta som en möjlighet att driva ett större narrativ; dvs det om att Västvärlden är islamfientlig och aldrig kommer att vara en plats där muslimer kan leva och utöva sin tro.

Efter framförallt koranbränningen utanför Turkiets ambassad i januari 2023 eskalerade kampanjen och gavs en än större spridning med fler aktörer och hårdare budskap. Det var också nu som terrorgrupper som Al Qaeda och IS i sin propaganda började utmåla Sverige som ett

både legitimt och prioriterat mål för terrorhandlingar. Ryssland agerade opportunistiskt och utnyttjade situationen för att på olika sätt förstärka bilden av Sverige som ett islamfientligt land som försöker dölja sin brist på respekt för religion bakom fraser om yttrandefrihet.

LVU-kampanjen, där Sverige används som ett slagträ men även är en måltavla, är nu mer lågintensiv med all sannolikhet på grund av att kriget i Gaza har dragit till sig den stora merparten av intresset från de islamistiska påverkansaktörerna i Mellanöstern. Löpande producerar dock samma gruppering som var drivande i LVU-kampanjen långa videor som sprids på Youtube där Sverige målas ut som omoraliskt och islamfientligt.³³ Det är sannolikt att detta kommer att fortsätta och att intensiteten kan variera beroende på vilka händelser som går att exploatera.

Situationen i Mellanöstern

Läget i Mellanöstern har under lång tid påverkat den globala informationsmiljön och den kraftiga eskalering av konfliktläget som följt efter terrorattacken den 7 november 2023 och det krig som därefter har följt, med oerhört svåra lidanden för civilbefolkningen som följd, har ytterligare understrukt detta. Kriget i Gaza och därefter i Libanon är sedan en tid tillbaka i absolut fokus för de islamistiska grupper i Mellanöstern som tidigare angripit Sverige i informationsmiljön. Det har inneburit att trycket mot Sverige minskat men att vi ändå ses som en del av det kollektiva väst som betraktas som en fiende. En snar förändring av detta ser inte ut att ligga i korten.

Demokratins tillbakagång globalt

Sedan ett antal år tillbaka visar alla de mätningar som görs i Sverige och internationellt att demokratin som styrelseskick har trängts tillbaka och det gäller alla kontinenter. Antalet fullvärdiga demokratier i världen har helt enkelt minskat under ett par decennier.³⁴ Det är ett problem på många plan, men i det här sammanhanget vill jag lyfta fram två. Det ena handlar om att demokratier i princip aldrig startar krig mot varandra. Det betyder att risken för konflikter kan antas öka om att antalet demokratier minskar. Det andra handlar om att benägenheten att använda otillbörlig informationspåverkan i fredstid får anses vara mycket högre i länder som är autokratier eftersom det är lättare att komma undan med lögnen och manipulationen som medel i länder där media kontrolleras av den politiska makten och det politiska ansvarsutkrävandet är en chimär.

Arbetet med att stärka och värna försvarsvilja

Arbetet med att stärka och värna försvarsvilja är ett område som både av regeringen och Försvarsberedningen lyfts fram som centralt för att säkerställa svensk försvarsförmåga i händelse av ett krig. Sedan det senaste totalförsvarsbeslutet är det ett av delmålen för det civila försvaret att kunna ”upprätthålla samhällets motståndskraft mot externa påtryckningar och bidra till att stärka försvarsviljan”.³⁵ I den senaste totalförsvarspropositionen, som ännu ej beslutats av riksdagen, går regeringen något steg längre och föreslår att det civila försvaret ska ha förmåga att ”upprätthålla försvarsviljan och samhällets motståndskraft mot externa påtryckningar”.³⁶

Sedan 1952 har vi i Sverige försökt mäta något som vi efterhand började kalla försvarsvilja. Frågan ställdes då: ”Antag att Sverige anfälls. Anser Ni då att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?”

Över tid var det ungefär 75 procent som svarade ja på den frågan. Senast någon gång på 1970-talet började diskussionen tillta inom Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar: Vad är det egentligen vi mäter, och vad menar vi med försvarsvilja? Att mätningarna inte sa så mycket om den enskilde individens vilja att delta i försvaret av Sverige var uppenbart och att begreppet försvarsvilja och mätningen av densamma därmed borde ses över var man på det klara med inom myndigheten. Däremot lyckades varken Beredskapsnämnden eller dess efterträdare, Styrelsen för psykologiskt försvar, komma fram till en definition som kunde operationaliseras i en mätning. Man fick nöja sig med att konstatera att försvarsvilja, det är det vi mäter i de årliga mätningarna, d v s viljan på samhällsnivå att Sverige militärt försvaras vid ett angrepp.

I dag står vi återigen inför frågor som hur ska vi definiera begreppet försvarsvilja, hur ska vi mäta den och vad det är som bidrar till respektive försvagar försvarsvilja. Både forskare och flera myndigheter gör mätningar och bidrar med antaganden i dessa frågor. Som så ofta är det dock så, att som man frågar får man svar. Och frågorna är olika ställda vilket gör att det som mäts är lite olika saker, som ändå rubriceras som försvarsvilja. Ibland redovisas resultat som avser visa försvarsviljan i olika grupper i samhället, t ex beroende på kön, utbildning eller bostadsort. En del mätningar grundas dock på enkäter med mycket låg svarsfrekvens, vilket naturligtvis gör att resultaten kan ifrågasättas.

Det här gör att det kan finnas en risk för att vi inte riktigt pratar om samma sak när vi talar om försvarsvilja, att mätningarna inte har någon

riktig validitet och att de många myndigheter och andra aktörer som har uppgifter inom den civila delen av totalförsvaret får svårt att bedöma vad de ska göra för att kunna bidra till befolkningens motståndskraft och försvarsvilja. Detta är något som vi behöver ta tag i och Myndigheten för psykologiskt försvar har inlett ett arbete för att tillsammans med forskare och myndigheter se på hur vi kan komma vidare mot en gemensam förståelse. Det arbetet kommer MPF att fortsätta med.

Teknikutvecklingen

Att försöka försvaga en motståndares försvarsförmåga genom propaganda, ryktesspridning och desinformation har med all sannolikhet förekommit så länge som mänskligheten har kunnat kommunicera. Det finns mängder av exempel från bibeln och från olika antika författare om hur vilsedande informationsspridning använts. Teknikutvecklingen är dock något som självklart påverkat hur information har kunnat användas som ett vapen och som ett påverkansmedel.

1953 års utredning konstaterade:

Men även om metoden är gammal, så har även i vår tid de tekniska möjligheterna att påverka människorna genomgått en revolutionär utveckling. Numera finnes instrument, med vilka man snabbt kan påverka hela befolkningar, hela nationer.³⁷

De främsta tekniska hjälpmedlen för den psykologiska krigsföringen äro tidningarna och andra tryckalster, rundradion och filmer. Dessa massmedier, som redan i fred har en avgörande betydelse för opinionsbildningen, får en långt större vikt i krig.³⁸

Jag har redan nämnt internet, smarta telefoner och sociala mediers betydelse. För tekniken påverkar självklart hur informationspåverkan bedrivs. Hack-and-Leak, d v s att datainträng genomförs där information och dokument stjäls för att sedan läckas så brett som möjligt som en del av en påverkansverksamhet, blev känd som metod efter det amerikanska presidentvalet 2016. Men metoden har använts i många fler fall och kommer säkerligen att vara en självklar del av den verktygslåda som används för att påverka opinion och beslutsfattande. Metoden bygger på att sprida den stulna informationen, ibland uppblandad med falska dokument som fogats till de äkta, och försök att få stora medieredaktioner, opinionsbildare och beslutsfattare att fortsätta sprida och förstärka de narrativ påverkansaktören vill sprida. Problemet med de dokument som sprids på ett sådant här sätt är naturligtvis att informationen är svår att

verifiera, den är tagen ur sin kontext och den kan vara falsk. Tyvärr har detta inte hindrat spridning och bruk av den här typen av material³⁹ och det är sannolikt något vi kommer att få se även i framtiden.

Hack-and-Leak gick givetvis inte att genomföra under det kalla kriget, men liknande påverkansoperationer genomfördes likväl. Operation Neptune var en sådan, som genomfördes 1964 av tjeckoslovakisk och sovjetisk underrättelsetjänst som lät ett ovetande TV-team i en tjeckisk sjö hitta sänkta kistor som man kanske hoppades skulle innehålla det mystiskt försvunna naziguldet. I själva verket hade KGB sett till att kistorna innehöll dokument från Nazityskland som hade omhändertagits 20 år tidigare. Dessa placerades i kistorna tillsammans med nyproducerade falska dokument i syfte att offentliggörandet skulle skapa tryck på Västtyskland att förlänga preskriptionstiden för brott begångna under nazitiden och för att skapa rykten om individer som kunde anklagas för att ha samarbetat med Nazityskland.⁴⁰ En slags Hack-and-Leak-operation långt före det att sådana var tekniskt möjliga.

Att gamingplattformar används för informationspåverkan är något som MPF och andra uppmärksammat tidigare.⁴¹ Det är dock ett område som inte givits tillräcklig uppmärksamhet och något som vi behöver studera mer.

I dag är det mest AI vi pratar om vad gäller teknikutvecklingen och denna går enormt fort. AI-genererat material används i dag i påverkanssammanhang på en mängd olika sätt för att snabbt ta fram text, bild, ljud och video som kan användas i påverkanssyfte. Hittills har vi inte sett så mycket av avancerade deep fakes där ljud och bild används i påverkanssyfte på ett verkligt trovärdigt sätt. Men, utvecklingen går framåt med stormsteg och vi behöver konstant utveckla vår förmåga att identifiera och analysera den här typen av material men också naturligtvis vår förmåga att använda den förmåga som AI kan ge då det gäller att snabbt analysera mycket stora datamängder.

Sveriges Nato-anlutning

Sverige som efter att 1949 valt att stå utanför, är sedan i mars 2024 medlem i Nato, vilket på många sätt stärker vår säkerhet och gör att vi kan lämna ett substantiellt bidrag till den gemensamma säkerheten i Europa och globalt, tillsammans med övriga medlemsstater. Hur vårt arbete inom det psykologiska försvarets område ska integreras i detta är ännu inte helt klart. Arbetet med att stärka förmågan att hantera propaganda, desinformation och andra former av informationspåverkan pågår

naturligtvis redan och Sverige kan självklart bidra med viktiga pusselbitar och erfarenheter i det arbetet. Här skulle naturligtvis det arbete som bedrivits inom EU kunna vara en utgångspunkt. Men Natos strukturer för samverkan och interoperabilitet är självklart inte desamma som EU:s, trots att många medlemmar är gemensamma. Kanske måste vissa hjul uppfinnas på nytt. I alla händelser är vi beredda att bidra och engagera oss och Myndigheten för psykologiskt försvar har sedan den 1 september 2024 en anställd sekonderad vid Natos högkvarter i Bryssel.

Avslutning

Jag har här lyft ett antal områden som är bekymmersamma och som ger oss skäl att vara fortsatt vaksamma och beredda att agera snabbt, samlat och tydligt, alltid med beaktan av demokratins kärnvärden, som det är vår gemensamma uppgift att värna.

Det finns dock även positiva saker som är värda att poängtera. Vår demokrati står sig mycket stark i internationella jämförelser. Vi har påbörjat återuppbyggnaden av vårt totalförsvar och vi står som nation mycket väl samlade bakom tanken att imperialistiska stormakter inte har rätt att skapa intressesfärer och anfälla grannländer i strid med internationella konventioner. Och vi står samlade bakom en strävan att ge Ukraina det stöd som landet behöver. Genom Natoanslutningen står vi starkare tillsammans med andra i en försvarsallians vars effekt är avskräckande och därmed fredsbevarande. Det internationella samarbetet för att skapa demokratisk motståndskraft och motverka informationspåverkan stärks kontinuerligt. Inom EU har begreppet FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference)⁴² etablerats, som motsvarar det vi kallar otillbörlig informationspåverkan, vilket ger en god inramning och utgångspunkt för fortsatt arbete.

Och vi har under de senaste åren sett en markant allmän ökad medvetenhet om hur information kan användas som ett vapen även i fredstid. Vi är naturligtvis inte färdiga på något sätt. Det här är ett arbete som vi behöver fortsätta, tillsammans och kontinuerligt, för att skapa motståndskraft och förmåga att värna vårt öppna demokratiska samhälle, den fria åsiktsbildningen och Sveriges frihet och oberoende.

Författaren är fil dr och generaldirektör för Myndigheten för psykologiskt försvar.

Noter

1. "Olle Wästberg: Tal vid nedläggningen av Styrelsen för Psykologiskt Försvar", *Svenska tal*, 2008-10-15, <https://www.svenskatal.se/tal/olle-wastberg-tal-vid-nedlaggningen-av-styrelsen-for-psykologiskt-forsvar>.
2. Om detta se *En ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret*, SOU 2020:29, s 62-65.
3. *Alltid redo! En ny myndighet mot olyckor och kriser*, SOU 2007:31, <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2007/05/sou-200731/>.
4. Farbøl, Rosanna; Björnsson, Iben och Cronqvist, Marie: "Cold War conduct: knowledge transfer, psychological defence, and media preparedness in Denmark between Sweden, Norway, and NATO, 1954-1967", *Scandinavian Journal of History*, vol 49, nr 5 2024.
5. Drews, Dirk: *Die Psychologische Kampfführung/Psychologische Verteidigung der Bundeswehr – eine erziehungswissenschaftliche und publizistikwissenschaftliche Untersuchung*, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 2006.
6. Se t ex *Reformatorn* 1926-04-03, *Dagens Nyheter* 1929-08-15 och 1934-10-17 samt *Aftonbladet* 1929-11-25.
7. SOU 2020:29, s 115.
8. Om Örjan Lindberg och hans föreläsningar se *Sölvesborgstidningen* 1941-01-30 och *Svenska Dagbladet* 1941-01-29.
9. *Psykologiskt försvar. Betänkande avgivet av Kommittén för utredning om det psykologiska försvaret*, SOU 1953:27, s 9.
10. Hjort, Magnus: 1949 – *An embryo of an Underground Resistance Movement takes shape*, Paper for the conference "Intelligence in Waging the Cold War", Oslo 2005. Hjort, Magnus och Eliasson, Ulf: "Det kalla kriget i personarkivens spegel", *Arkiv, samhälle och forskning*, 1999:1. Kopplingen mellan det psykologiska försvaret och den underjordiska motståndsrörelsen berörs också i en kommande bok av Johan Wennström som avses publiceras 2025.
11. Husén, Torsten: *Psykologisk krigföring*, Gleerup, Lund 1942.
12. Om Huséns medverkan i antologin se Hjort, Magnus: "*Nationens livsfråga*". *Propaganda och upplysning i försvarets tjänst 1944-1963*, Santerus Förlag, Stockholm 2004.
13. Likheterna mellan Huséns tankegångar under 1940-talet och det som presenteras i SOU 1953:27 har jag redan påtalat i SOU 2020:29, s 43, som jag skrev i egenskap av huvudsekreterare i Psykförsvarsutredningen. Mer om Husén, hans roll och inflytande över det psykologiska försvarets tidiga utveckling i Bennessved, Peter och Cronqvist, Marie: "En humanistiskt skolad kunskapsstrateg på ett samhällsvetenskapligt fält: Torsten Husén och framväxten av ett svenskt psykologiskt försvar" i Östling, Johan m fl (red): *Humaniora i välfärdssambället: Kunskaps historier om efterkrigstiden*, Makadam, 2023.
14. Se SOU 2020:29, s 42-46 för en del resonemang om innehållet i SOU 1953:27.
15. Om detta se t ex Applebaum, Anne: *Järnridån. Det kommunistiska maktövertagandet i Östeuropa 1945-1956*, Albert Bonniers förlag, 2013.
16. Se t ex Tage Erlanders dagbok 1948-03-10.
17. Jonsson, Oscar: *The Russian Understanding of War. Blurring the Lines Between War and Peace*, 2019. Det har skrivits mycket om utvecklingen i Ryssland under senare år. Tre läsvärda böcker på svenska är Kragh, Martin: *Det fallna imperiet. Ryssland och väst under Vladimir Putin*, Fri tanke, 2023, Enerud, Per: *Det här är inte ett krig. Våldet och lögnens broderskap i rysk ideologiproduktion*, 2023 och Jonsson, Oscar: *Hotet från Ryssland*, Mondial, 2023.
18. Rid, Thomas: *Active Measures. The Secret History of Disinformation & Political Warfare*, New York 2020.
19. SOU 2020:29, s 46-61.
20. Försvarsberedningen: *Allvarstid*, Ds 2023:19, s 96.
21. <https://lenta.ru/articles/2013/03/07/simonyan/>.
22. Se t ex *Freedom on the net* 2024. *The struggle for trust online*, Freedom House, 2024.
23. SOU 2020:29, s 66.
24. Oscar Jonsson nämner ett exempel i boken *Försvaret av Sverige*, Mondial, 2024, s 254. Men det finns fler exempel.
25. Se t ex *Portal Kombat. A structured and coordinated pro-Russian propaganda network*, Technical report, Viginum, februari 2024. *Doppelganger. Media clones serving Russian propaganda*, EU

- Disinfo Lab, 2022-09-27. *Doppelgänger. Interne Details zu russischer Desinformationskampagne. Teil 2, Vollanalyse*, Bayerische Landesamt für Verfassungsschutz, augusti 2024.
26. Se t ex *Operation overload. Activity update – September 2024*, Check First/Reset Tech. Se även handlingar kopplade till det åtal som USA:s justitiedepartement väckte mot delar av den ryska påverkansinfrastrukturen den 4 september 2024: *United States of America v Certain Domains. Affidavit in support of seizure warrant*, Case No 24-mj-1395. Om Moldavien se t ex artiklar från EU:s East Stratcom Tast Force: <https://euwdisinfo.eu/moldova/>.
 27. Säkerhetsshotet från Kina och Iran lyfts i regeringens nationella säkerhetsstrategi. Regeringens skrivelse 2023/24:163.
 28. Bengtsson, Olle: "Iran förnekar inblandning i sms-utskicket till svenskar – uppmanades till hämnd på koranbrännare: 'Grundlöst'", *SVT Nyheter*, 2024-09-24, <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/iran-fornekar-inblandning-i-sms-utskicket-till-svenskar-uppmanades-till-hamnd-pa-koranbrannare-grundlost>. "LIVE: Reaktionen på koranbränningar", *SVT Nyheter*, <https://www.svt.se/nyheter/reaktioner-pa-koran-branningar?inlagg=036745742d4527055774428cffa5a62>.
 29. "Iran använder kriminella i Sverige", *Säkerhetspolisen*, 2024-05-30, <https://sakerhetspolisen.se/ovriga-sidor/nyheter/nyheter/2024-05-30-iran-anvander-kriminella-i-sverige.html>.
 30. Ranstorp, Magnus och Ahlerup, Linda: *LVU-kampanjen. Desinformation, konspirationsteorier, och kopplingarna mellan det inhemska och det internationella i relation till informationspåverkan från icke-statliga aktörer*, Försvarshögskolan, CTSS, Stockholm 2023.
 31. "In Sweden, under the pretext of the law, Palestinian children are kidnapped from their parents", *Raya News*, 2010-09-17, <https://www.raya.ps/news/57281.html>.
 32. "Kinder-Gulag' im Sozialstaat Schweden", *Der Spiegel*, 1983-07-31.
 33. Den som vill kan bekanta sig med Shuounislamiyas Youtubekanal som i skrivande stund har 1,51 miljoner följare.
 34. Se t ex *Democracy Index 2023*, Economist intelligence EIU. *Freedom in the World 2023*, Freedom House. *Democracy Report 2023*, 4. V-Dem Institute.
 35. Prop. 2020/21:30 Totalförsvaret 2021–2025, s 89.
 36. Prop. 2024/25:34 Totalförsvaret 2025–2030, s 62.
 37. SOU 1953:27, s 14.
 38. SOU 1953:27, s 19.
 39. Se t ex "Martin Kragh är ett demokratiskt problem'. Hur Aftonbladet gav spridning åt en rysk påverkansoperation", *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol 122, nr 3 2020.
 40. Rid, *Active Measures. The Secret History of Disinformation & Political Warfare*.
 41. Se t ex Pamment, James; Falkheimer, Jesper och Isaksson, Elsa: *Malign foreign interference and information influence on video game platforms: Understanding the adversarial playbook*, MPF report series 3/2023.
 42. "Beyond Disinformation - What is FIMI?", *EEAS*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/beyond-disinformation-what-fimi_en.